

С. Заброварний

Акція Вісла

АКЦІЯ «ВІСЛА» – військова операція Польської держави, що полягала у примусовому виселенні українців з історично українських земель Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя, які після 2-ї світової війни опинилися в межах Польської держави, на повернуті в результаті 2-ї світової війни малозаселені північно-західні території Польщі. А. «В.» проводилася від кінця квітня до серед. серпня 1947. Після завершення 1946 примус. переселення українців з Польщі до України (згідно з договором між Польщею і Рад. Україною від 9 вересня 1944 про обмін насел.) на тер. Польщі залишалося ще бл. 200 тис. українців. Прагнучи до побудови однонац. держави, націонал-комуніст. влада в Польщі вирішила докорінно розв'язати укр. питання в країні, виселяючи рештки укр. насел. з пд.-сх. земель. Метою А. «В.» було очищення пд.-сх. тер. Польщі від залишків автохтонного укр. насел., розпорошення його на пн.-зх. землях та повна асиміляція (полонізація). Перші спроби реалізації цього плану припадають на листопад 1946, коли нач. 3-го відділу генштабу Війська Польського генерал О. Стеца у звіті для ген. секр. Польс. робітн. партії (ПРП) пропонував розв'язати укр. питання шляхом примус. переселення українців на терени повернутих земель. У січні 1947 військ. частинам доручено підготувати списки укр. та мішаних сімей (понад 20 тис. сімей). Того ж року 20 лютого заст. нач. генштабу генерал С. Моссор звітував голові Держ. комісії безпеки (ДКБ) міністрові оборони М. Жим'єрському, що слід весною провести енергійну акцію переселення цих людей окремими сім'ями, розпорошити їх по всіх повернутих землях, де вони швидко асимілюються. 27 березня генерал С. Моссор подав концепцію депортації на нараді ДКБ, яка уповноважила міністра безпеки генерала С. Радкевича представити її на засіданні політбюро ЦК ПРП. 28 березня у сутичці з відділом УПА загинув віце-міністр оборони генерал К. Свєрчевський, що прискорило прийняття рішення про депортацію українців. 29 березня на засіданні політбюро ЦК ПРП вирішено: 1) у швидкому темпі переселити українців та мішані сім'ї на повернуті території, однак не ближче, ніж за 100 км від кордону, не створюючи при цьому об'єднаних груп; 2) акцію виселення узгодити з урядами СРСР та Чехословаччини; 3) підготовку даних про укр. насел. у Польщі та опрацювання проекту переселення доручити М. Спихальському і С. Радкевичу. 11 квітня згідно з рішенням політбюро ЦК ПРП створ. операційну групу (ОГ) «Вісла» на чолі з генералом С. Моссором, а 16-го затверджено її організацію; 17-го з'явилося «Розпорядження ДКБ для ОГ «Вісла». Мотивовано цей крок

необхідністю ліквідації укр. підпілля на тер. Люблін. та Ряшів. (Жешув.) воєводств. Проте справж. метою ОГ було викорінення укр. етносу в межах Польс. держави, що знайшло підтвердження у всій нац. політиці польс. комуніст. влади і методах здійснення переселення, а також у багатьох ін. адм. заходах (нищення пам'яток укр. культури, зміна назв місцевостей, ліквідація укр. шкіл, греко-католич. церкви та всього громад.-культур. життя українців у Польщі). Згідно з директивами ДКБ осн. завданнями А. «В.» були: виселити все укр. насел. з пд.-сх. воєводств Польщі; розпорошити його на нових місцях поселення з метою швидкої асиміляції та денационалізації (полонізації); заселити поляками землі, з яких депортовано українців. Усе це дає підставу трактувати А. «В.», здійснювану вкрай жорстокими методами – переселення супроводжувалося мордуванням невинного насел. та вбивствами, – як етноцид укр. насел. у Польщі. Операція розпочалася 28 квітня силами п'яти піхот. дивізій Війська Польського, полку саперів, автомоб. полку, полку міліції, ескадри літаків, дивізії Корпусу публіч. безпеки – разом бл. 20 тис. військовиків. Сили УПА на Закерзонні нараховували в той час 1390 вояків (за даними ОГ «Вісла», 1770 вояків і 720 членів цивіл. мережі). А. «В.» проводилась у такий спосіб: на світанку військ. відділ оточував село, не випускаючи з нього нікого. Мешканцям наказували протягом двох годин спакувати своє рухоме майно, після чого їх під конвоєм зганяли на збірний пункт, що переважно становив собою огорожений заліз. сіткою відкритий майданчик на кілька тисяч людей, які товпилися там зі своїм майном і худобою. На збір. пункті складали списки депортованих, за участю працівників служби безпеки ділили людей на категорії (А, В, С) – більш чи менш небезпечних. Зі збір. пунктів такими групами людей транспортували на залізничну станцію для завантаження в товарні вагони. Всі ешелони проходили через дві залізничні станції – Освенцім і Люблін. В Освенцімі всіх «небезпечних», серед них представників інтелігенції (священиків і вчителів), арештовували і відправляли до Центр. табору праці в м. Явожно, що був під час нім. окупації філією концтабору [Аушвіц](#) (Освенцім). Дехто з них відразу ж на збір. пункті був засудж. військ.-польовим судом – переважно до страти, ін. потрапляли до в'язниці. На пн.-зх. землях ешелони прибували до двох залізнич. станцій – Щецінек і Ольштин (пізніше також Познань і Вроцлав), тут депортованих розділяли по повітах, а потім розвозили по селах. Відповідно до вказівок евакуац. плану, в одній місцевості можна було поселити лише одну сім'ю, зараховану до категорії А, і тільки декількох з категорій В і С. Загалом українці не могли становити більше як 10 % усього насел. даної місцевості, віддаленої від великих міст та держ. кордонів. За даними ОГ «Вісла», за час від 29 квітня, коли виїхав перший ешелон зі Щавного, до 16 серпня, коли прибув до Члухова остан. ешелон, на пн.-зх. землі виселено 140 575 осіб. Оскільки виселення тривало і в наступні роки, хоч і в дещо менших розмірах, то можна вважати, що під час А. «В.» було депортовано бл. 150 тис. осіб. Кінцевим акордом операції була депортація 34 родин (103 особи) з чотирьох найзахідніших лемків. сіл – Шляхтової, Явірок, Білої і Чорної Води. Депортованим в А. «В.» заборонялося змінювати місце поселення без згоди Повіт. уряду безпеки, а такої згоди нікому не давали. На нових місцях

поселення українців було позбавлено своєї церкви, школи та ін. можливостей розвивати власне суспільно-культурне життя. Польс. влада переслідувала найменші прояви навіть домаш. культивування укр. нац.-культур. традицій. У поясненні до евакуац. плану було сказано: «Основною метою переселення поселенців з акції “Вісла” є їх асиміляція в новому польському середовищі. Треба докласти будь-яких зусиль, щоб досягти цієї мети. Не вживати до цих поселенців назви “українець”. У випадку, якщо з поселенцями на повернуті землі пробрався інтелігентський елемент, слід його поселити окремо і далеко від громад, де живуть поселенці з А. “В.”».

Щоб унеможливити українцям нелегал. повернення на рідні землі, декретом польс. влади 1949 їх було позбавлено права на залишені господарства, навіть тоді, коли господарства не зайняли нові власники, і вони перейшли у держ. власність. Ухвалою від 3 серпня 1990 Сенат Речі Посполитої Польщі засудив А. «В.», але Сейм і досі цього не зробив; також депортовані не отримали відшкодування заподіяних кривд, навіть ті, хто був невинно ув'язнений у таборі Явожно.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Strzaly o swiecie. MO i KBW w waŭce z bandami. Warczawa, 1962;
2. Chojnowska A. Operacja «Wisła» (Przesiedlenie ludności ukraińskiej na Ziemię Zachodnie i Północne w 1947 r.) // Zeszyty Historyczne. Paryż, 1992. № 102;
3. Akcja «Wisła». Dokumenty / opr. E. Misio. Warszawa, 1993;
4. Українці в Polsce. Warszawa, 1993;
5. 50-ліття акції «Вісла» // Український альманах. Варшава, 1997;
6. Акція «Вісла». Документи / Упоряд. і ред. Є. Місило. Л.; Нью-Йорк, 1997;
7. Сергійчук В. Трагедія українців Польщі. Т., 1997;
8. Drozd R. Droga na Zachód. Warszawa, 1997.

Бібліографічний опис:

Акція Вісла / С. Заброварний // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-43576>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).